

PK 82. szám *

Ha az örökhagyó végrendeletében a vagyont vagy ennek egy részét harmadik személyre hagyja, és a vele együttélő házastársának haszonélvezeti jogáról nem rendelkezik, a hallgatással történt mellőzésből általában arra lehet következtetni, hogy a túlélő házastársat a törvényes öröklésből kizárta, illetőleg kötelesrészre szorította.

A Ptk. 599. §-a (2) bekezdésének félreérthetetlen az a rendelkezése, hogy amennyiben az örökhagyó után végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg, míg végintézkedés hiányában az öröklés rendjére a törvény az irányadó. Kétségtelen az is, hogy a Ptk. 615. és 616. §-ának az örökhagyó házastársát megillető haszonélvezetet, az özvegyi jogot szabályozó rendelkezései a törvényes öröklés jogintézményei közé tartoznak. Ezért, ha az örökhagyó egész vagyonáról végintézkedésében minden vonatkozásban rendelkezett, nem kerülhet sor a Ptk. 615. §-ának alkalmazására, hanem a túlélő házastárs szükségleteinek biztosítására - megfelelő végrendeleti gondoskodás hiányában - a Ptk. 665. §-ának (2) bekezdésében szabályozott özvegyi haszonélvezeti kötelesrész nyújt jogi lehetőséget.

Abban is világos a törvény szabályozása, hogy az örökhagyó végintézkedésében nem az egész vagyonáról rendelkezett, illetőleg ha a nevezett örökösök részesedése a hagyatékot nem merítik ki, "a többlet tekintetében törvényes öröklésnek van helye, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, vagy a végrendeletből más nem következik" [Ptk. 637. § (1) bek.]. Egyértelmű a törvénynek az a rendelkezése is, amely szerint az örökhagyó a törvényes örökösöt akár más személynek örökössé nevezésével, akár a végrendeletben tett kifejezett nyilatkozattal - indokolás nélkül - kizárhatja az öröklésből, sőt a kötelesrészre jogosultat is ugyanígy kizárhatja a kötelesrészt meghaladó törvényes öröklésből [Ptk. 673. § (2) és (3) bek.].

A végrendeleti öröklés eseteiben azonban gyakran van jelentős szerepe a végrendelet értelmezésének. A végintézkedésből ugyanis nem mindig tűnik ki minden kétséget kizáróan az örökhagyó valóságos akarata, illetőleg az, hogy a végintézkedés minden vonatkozásban teljesen és helyesen juttatja-e kifejezésre az örökhagyó szándékát. A Ptk. 637. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött miniszteri indokolás rámutat arra, hogy olyan esetben is, amikor a végrendeleti örökösök részére juttatott vagyontárgyak a teljes hagyatékot nem merítik ki, a végrendelet értelmezéséből is következtetést lehet levonni az örökhagyó arra irányuló szándékára, hogy a törvényes örökösöket teljesen ki akarta zárni az öröklésből. Az indokolás szerint: "gyakorlatilag tehát a végrendelet értelmezésétől függ, hogy az örökössé nevezett személyek általános örökösök-e, és így nem lesz törvényes öröklésnek helye, vagy pedig a törvényes örökösök is örökölhetnek". Természetesen ez a végrendelet értelmezésének nem az egyedüli esete, a végrendelet értelmezése útján egyéb vonatkozásban is helye lehet következtetés levonásának. A végrendelet értelmezése azonban különösen indokoltá válhat a törvényes öröklésből nem kifejezett nyilatkozattal, hanem hallgatólagosan, mellőzéssel történő kizárás eseteiben.

A jogtudomány és az ítélkezési gyakorlat egyöntetű álláspontja szerint a végrendeletet mindig az akarati elv szem előtt tartásával, a favor testamenti elvének érvényrejuttatásával kell értelmezni. Ezért az említett tartalmú végrendeletet is kétség esetén úgy kell értelmezni, hogy az örökhagyó akarata a lehetőség határai között a legmesszebbmenően érvényre jusson, a végrendelet érvényes legyen és hatályban maradjon.

A végrendelet értelmezésénél az örökhagyó szándékának helyes megállapításához nemcsak a végrendelet egyes intézkedéseit és nemcsak a végrendeletben használt egyes kifejezéseket magukban véve kell elemezni és magyarázni, hanem a végrendelet összes intézkedésének és egész

tartalmának összefüggéseiben történő teljes feltárása alapján kell a végrendelező valódi végakarátát felderíteni. Sőt, ha a végrendelet ilyen módon értelmezett tartalma maga is kétséget hagyna a végrendelező szándékát illetően, úgy a bíróságnak a tárgyalás és a perrendszerű bizonyítás egyéb adataiból, a végintézkedés körülményeiből, különösen magának az örökhagyónak a végrendelezésén kívül, azt megelőzően vagy azt követően bármilyen alakban tett nyilatkozataiból, kijelentéseiből vagy akár ráutaló magatartásából is módja lehet következtetni arra, hogy a végrendelezőnek mi volt a valódi akarata. Megfelelő következtetés levonására adhat alapot az is, ha az örökhagyó a végrendelezéssel kapcsolatban vagy azt követően olyan kijelentéseket tett, amelyekből kitűnik, hogy a más személy javára tett végintézkedést az örökhagyó úgy fogta fel, mint ami nem akadályozza özvegyét haszonélvezet gyakorlásában. Ily módon a bíróság a legtöbb esetben értelmezés útján tisztázni tudja az örökhagyó valódi akarátát. Erre példaként szolgáljanak a következő esetek.

Az örökhagyó végrendeletében úgy rendelkezett, hogy a Budapesten levő házát, amelyben az első házasságából származott két gyermeke családjával együtt régóta lakik, ez a két gyermek örökölje, míg azt a Balaton mellett fekvő, lényegesen kisebb kertes házat, amelyben évek óta, haláláig a második feleségével együtt élt, a benne levő lakberendezési tárgyakkal együtt a felesége örökölje. E végrendelet alapján kétségtelen, hogy az örökhagyó akarata az volt, hogy özvegyét ne illesse haszonélvezet a gyermekeknek hagyott házon. A túlélő házastárs részére a kertes ház és benne levő lakberendezés tulajdonul juttatása éppen abból a célból történt, ami az özvegyi jognak a legfontosabb rendeltetése, hogy ti. a túlélő házastárs ne kerüljön ki megszokott környezetéből, ne legyen elzárva azoknak a vagyontárgyaknak a további használatától, amelyeket az elhalt házastárs életében vele együtt használt. Vagy: az örökhagyó úgy rendelkezett, hogy szőlőingatlanát az azon levő borházzal együtt örökölje a testvére, aki az özvegy részére évenként 5 hl bort köteles szolgáltatni. Kézenfekvő, hogy ebben az esetben az örökhagyó a szőlőingatlan haszonélvezetéből a házastársat ki akarta zárni.

A fentiek az öröklés anyagi jogi szabályaiból folyó következményekre vonatkoznak, a nemperes hagyatéki eljárás keretébe tartozik viszont az a kérdés, hogy a közjegyzőnek a hagyatékot az özvegyi jog tekintetében fennálló vita esetén miként kell átadnia. Az özvegyi joggal és annak terjedelmével kapcsolatos vita esetén is kötelessége a közjegyzőnek, hogy a hagyatéki eljárás során - a megfelelő felvilágosítások megadása mellett - az érdekelték között megegyezés létrehozását kísérelje meg. De ha ez nem sikerül, ez sem akadály a hagyaték teljes hatályú átadásának anélkül hogy a közjegyzőnek döntenie kellene az említett vitás öröklésjogi kérdésben. Ilyenkor ugyanis a 6/1958. (VII. 4.) IM számú rendelet 59. §-ának (4) bekezdése értelmében a hagyatékot teljes hatállyal, a túlélő házastárs haszonélvezeti jogával terheltén kell átadni, az érdekelt pedig igényét bírói úton érvényesítheti. E perben a bíróság feladata döntenie a túlélő házastárs haszonélvezeti joga és annak terjedelme tekintetében a végrendelet körültekintő értelmezése alapján.

* Az állásfoglalást a Kúria Polgári Kollégiuma az 1/2014. PJE határozat értelmében az új Ptk. eltérő rendelkezése miatt nem tartotta irányadónak az új Ptk. alkalmazása körében.